

9. ÖSSZEGZÉS:

A SZLOVÁKIAI MAGYAR TANULÓI LÉTSZÁMOKAT BEFOLYÁSOLÓ FŐBB FOLYAMATOK

Statisztikai adatokon alapuló elemzésünk rávilágított azokra a társadalmi-demográfiai folyamatokra, amelyek meghatározzák a szlovákiai magyar tannyelvű közoktatásban részt vevők létszámadatait.

A tanulói létszámok továbbra is elsősorban a magyar anyanyelvű népesség *demográfiai folyamatain*

alapulnak. Ezek a csökkenő gyerekszámot, valamint azokat az asszimilációs folyamatokat jelentik, amelyek következtében a magyar anyák által szült gyerekek száma eltér az iskoláskorúak közt rögzített nyelvi/nemzetiségi összetételtől. E demográfiai folyamatokat a három vizsgált szint közül leginkább az általános iskolások létszámadatai tükrözik. Az óvodák esetében

a változás összefügg az adminisztratív-jogi keretek változásával (pl. a kötelező egy év óvodáztatás bevezetésével), ami miatt az óvodások száma emelkedett. A középiskolások számának változására szintén hatással van az oktatási keretrendszer (kötelező tanulmányok 16 éves korig), de ezen a szinten már megjelennek azok a mélyebb problémák (pl. lemorzsolódás,

tannyelváltás), amelyek következtében a középiskolások száma nagyobb ütemben csökkent a vonatkozó magyar korosztályénál.

A tanulói létszámváltozásokat – a demográfiai folyamatokon kívül – erősen befolyásolják a területi sajátosságok is. Itt két folyamatot kell megemlíteni: a belső migráció eredményeként a teljes magyar népesség Szlovákián belüli területi megoszlása is változik, és ez kiemelten igaz az óvodai/iskolai létszámokra, ami elsősorban a nagyvárosok és agglomerációjuk vonzerejét mutatja. Ezzel részben összefüggésben, de nemcsak a nagyvárosokban, hanem a kis- és középvárosokban is tapasztalható a *városi óvodák/iskolák felértékelődése*. E két tényező következményeként a tanulók egyre nagyobb hányada koncentrálódik a településhierarchián felfelé haladva. A másik folyamat a *tömbösödés*: azaz a magyar tanulók egyre nagyobb hányada koncentrálódik a tömbterületeken, összefüggésben a szórványterületek magyarságának nagyobb arányú fogyásával.

A területiség szerepe más dimenziókban is kirajzolódik. Az adatok azt mutatják, hogy erős különbség figyelhető meg a nyugati és keleti magyar nyelvterület között. Míg nyugaton a bemutatott modell nagyban értelmezhető a tömb–szórvány (és a falu–város) különbségek mentén, addig keleten az adatok sokszor inkohereusak. Utóbbi jelenség hátterében nagyrészt a *magyar anyanyelvű*

roma népesség áll, amelynek egyre nagyobb a részese-dése a magyar iskolai kontingensből. Meglehetősen egyértelmű, hogy Délkelet-Szlovákiában a roma tanulók nélkül nem lenne fenntartható a magyar iskolahálózat. Másrészt sok példa adódik arra is, hogy a roma tanulók megjelenése jelentős szegregációs folyamatokat katalizál, akár intézmények/települések között, akár intézményeken belül. Ezeket a problémákat természetesen látja az oktatáspolitikai is,⁸⁷ de az erre adott válaszok hatékonysága alapvetően fogja meghatározni nem csak a magyar közoktatás közeljövőjét, hanem tágabb értelemben a szlovákiai magyar társadalom jövőjét.

Végül meg kell említeni a nem magyar nemzetiségüként regisztrált gyerekek megjelenését és növekvő számát a magyar tannyelvű oktatási-nevelési intézményekben, elsősorban az óvodai szinten. Ez azonban általánosságban nem azt jelenti, hogy magyarul nem tudó gyerekek jelennek meg a rendszerben, hanem inkább a vegyes családok különböző identifikációs és óvoda/iskoláztatási stratégiáit mutatják. Az érme másik oldala a magyar nemzetiségüként bejegyzett gyerekek nagy száma a szlovák tannyelvű oktatásban, amely két fő tényezőre világít rá. Egyrészt a szlovák iskolát a szülők sok esetben a jobb érvényesüléshez vezető útnak, a szlovák nyelv elsajátítása szempontjából hatékonyabb eszköznek tekintik, ami a szlovák nyelv (és nemzetiség) magasabb

presztízsére, általánosabb megközelítésben pedig az etnikai egyenlőtlenségek problémájára utal. Másrészt a szegregáció gyakran vezet tannyelváltáshoz, ami főként Délkelet-Szlovákiában ölt tömeges méreteket.

A többségi nyelven tanulás azonban túlmutat önmagán, és – azon túl, hogy a magyar intézményrendszer fennmaradását és versenyképességét is veszélyezteti – egyfajta demográfiai visszacsatolásként működik: a magyar etnikai (ön)identifikációban jelentős szerepe van a magyar nyelvű iskolai tanulmányoknak. A többségi nyelvű iskoláztatás – a többségi kultúra, kapcsolatrendszer, tannyelv révén – az asszimiláció katalizátoraként funkcionál; ekként hat vissza az iskolaválasztás a kisebbségi magyar közösséget negatívan érintő demográfiai folyamatokra.

Ahogy részben már utaltunk is rá, az iskoláztatás, iskolaválasztás kérdésköre nem egy semleges rendszerben történik. A nemzetállami aszimmetriák által intézményesített és fenntartott etnikai egyenlőtlenségek azt eredményezik, hogy a magyarok az élet legtöbb területén a szlovákokhoz képest kedvezőtlenebb pozícióban vannak. Ezt tükrözik az oktatási folyamat bemeneti adatai, azaz a demográfiai mutatók, a tannyelv választás és -váltás aszimmetriái, valamint a kimeneti adatok, azaz az iskolázottsági mutatóknak a többségnél kedvezőtlenebb értékei.